

Trötta verk av stora mästare

Om några av Anthony Burgess romanfavoriter

Den engelska romanen har ett ganska snävt ursprung och en snäv grupp avnämare: högre medelklass med akademisk bildning, som regel. Landet har saknat den förnyelse som en proletärlitteratur inneburit fört oss, och man är därför benägen att överskatta de ansatser till sociologisk landvinning som förekommer. Det stora intresset för de ”de arga unga männen” är svårt att förstå så här i efterhand, likaså Burgess val av författare som Kingsley Amis, Braine och Sillitoe. Det var samma gamla ost i nytt papper.

Burgess tillhör en annan generation än min, en generation som hade lätt att falla i farstun för Huxleys polerade melankoli. Det hedrar hans lojalitet att han ännu är trogen Aldous Huxley, men kanske hedrar det inte hans omdöme. Ibland tar sig lojaliteten det uttrycket att han väljer sena och trötta verk av stora mästare vilkas bästa prestationer ligger före 1939. Så är fallet med Isherwoods *A Single Man*, som visserligen har några äkta tonfall av dödslängtan och leda men ändå inte orkar bli en riktigt betydande bok. Det var Isherwoods elände att han aldrig kunde göra om sin ungdoms lyckokast, böckerna om mr Norris och Berlin. Vad exilen i USA betydde av kreativ utarmning, för Isherwood och Huxley, kan man möjligen spekulera över.

Ett annat ålderdomsverk av en trött mästare är Waugh's stora krigsroman i tre band. Det är såvitt jag vet den enda mera omfattande berättelse om andra världskriget som den engelska litteraturen frambragt. Ändå är det inte en krönika om England i krig, snarare om en samhällsklass som går under. Det är en utveckling som den snobbige gamle toryn Waugh borde beklaga, men i vanlig ordning lyckas han visa att denna samhällsklass hade sig själv att skylla. Här som i *Brideshead revisited* har han dock svårt med det stora formatet, han komponerar episodiskt och splittrat.

Slutligen begår han det oförlåtliga felet att inte låta sin melankoliske hjälte gå under, utan räddar honom till en anspråkslös lycka. Det är en konstnärlig katastrof. Waugh's mästerverk är att finna i hans tidiga produktion, i små ondskefulla berättelser som *Decline and Fall* och *Vile Bodies*.

Anthony Powells stora romansvit, Muriel Sparks eleganta ironier, det är alltsammans mycket bra, men har ändå den lilla otillräcklighet som gör att man vill tala om ”kultiverad underhållning” för medelklassen, orättvist kanske, men svårt att undgå. Ett gott exempel är Brian Moores roman *The Doctor's Wife*, en klassisk berättelse om äktenskapsbrott och moralisk ångest som på ett mardrömslikt sätt är på vippen att bli en riktigt bra bok men aldrig blir det.

Till den engelska estetiken hör en större tolerans mot humorister än vi är vana vid, en öppenhet som också får sin belöning. I Michael Frayne har Waugh fått en stillsammare och mer godmodig efterföljare, som åtminstone skapat ett mästerverk, i den lilla fantasin *Sweet Dreams*. Det handlar om en medelmått som hamnar i dödsriket, ett moderat och vänligt och medelmåttigt dödsrike där han trivs alldeles förträffligt.

Det är storartat roligt, möjligen alltför roligt, eftersom undertonen av ångest nästan blir överröstad. Dock har boken goda chanser att sluta som en mindre klassiker.

Av kanadensare har Burgess tagit med Robertson Davies och Mordecai Richler, båda på goda grunder. Richler tillhör den judiska romanens livskraftiga genre, och han är gott och väl i klass med Roth och Malamud. Hos oss har han inte uppmärksammats som amerikanerna söder om linjen, som om judars isolering i Montreal vore mindre intressant än samma fenomen i Chicago.

Till listan av kanadensare hade jag själv gärna velat foga Alice Munroe, som åtminstone i barndomsskildringen *Lives of Girls and Young Women* skapat ett mästerverk. Men sinnligt

upplevd verklighet utan analys, skarpögd observation utan moral intresserar inte Burgess, han är inte ögats man, utan örats, och en katolsk uppfostran har satt sina spår. Man kan gissa att en sådan bok som Laurie Lees *Cider med Rosie* lämnar honom kall.

Böcker har sina öden som bekant och Nabokovs *The Defence* är ett lärorikt exempel. Burgess har placerat boken under år 1964, då den utkom i USA, till följd av Nabokovs något tvivelaktiga succé med *Lolita*. Den skrevs emellertid så tidigt som 1929 för en publik av ryska emigranter och utkom i svensk översättning 1936, i Österlings förnämliga Gula Serie. På den tiden framträdde han under pseudonymen V. Sirin, men väckte i den uppenbarelsen ingen större uppmärksamhet.

I unga år fann jag boken på en realisation och köpte den för 2:50, vilket inte var mycket pengar ens på den tiden. Det var ett impulsköp som blev rikt belönat, och boken stannade på min hylla genom många hårdhända utrensningar. Att Sirin var identisk med Nabokov skulle jag ganska sent upptäcka. Den förträfflige Sirin hade varit dömd till glömska om det inte varit för den underliga boken om Lolita, som hade turen att dyka upp vid en tid då man inte var blaserad på perifer erotik i litteraturen.

Det ger näring åt dystra reflexioner, och man ryser vid tanken på alla författare som haft samma talang som Nabokov men inte hans fabulösa tur. Att dygden alltid får sin belöning händer lika sällan i den litterära världen som i det verkliga livet.

En författare i urvalet är det angeläget att dra fram, jag tänker på den galne irländaren Flann O'Brien eller Myles na Gopaleen, det senare hans signatur som lysande kåsör i *Irish Times*. Egentligen hette han Brian O'Nolan i den verklighet han betraktade med hån och sorgmodigt förakt. Som Joyce var han fascinerad av språket, ett intresse som Burgess tar fasta på i sitt val av boken *At Swim-two-Birds*. Min egen favorit är snarare snarare *The Third Policeman*, ett absurdistiskt mästerverk av häpnadsväckande friskhet och originalitet.

Som alla originella verk är det svårt att beskriva. Det utspelas i ett dödsrike som inte har mycket gemensamt med Fraynes gemytliga hinsidesvärld, hos O'Brien slits man ständigt mellan ångest och gapskratt. Det är en värld där både Buster Keaton och Swedenborg hade känt sig hemma, se där ett försök att karaktärisera. I den litterära absurdismens tradition är det ett verk av ovanlig fyndighet och kraft som knappast är uppskattat efter förtjänst.

O'Brien bekräftar ännu en gång den gamla sanningen att den engelska litteraturen varit olidligt slätstruken utan sina galna och geniala irländare.

Kanske hade det behövts fler irländare i Burgess urval, fler irländare och fler amerikaner, Burgess är möjligen för vänlig mot sina egna landsmän. I hans samling kan ett tiotal verk förefalla självskrivna och oundvikliga i alla tänkbara urval, de andra är till stor del utbytbara. Det säger något om vitterhetens läge i Storbritannien på senare år, det är en stor bredd och en rik produktion av romaner, men det är ont om toppar och obestriddliga mästerverk. Man känner ett vagt missnöje med urvalet, men det är svårt att erbjuda ett annat och radikalt bättre. Vårt missnöje beror slutligen mindre på Burgess dåliga omdöme än på romanens standard i hans hemland. Urvalet är så bra som det kan bli med den produktion han hade att välja ur.

På andra språk och i andra väderstreck måste vi söka mer vitala tendenser i den till synes odödliga romanen.

Expressen 6/3 1984

Detta är den andra artikeln av två, i vilka Sven Delblanc kommenterar en artikel i *Expressen* 3/3 1984 av Anthony Burgess där den senare presenterade de i hans mening 99 bästa engelska romanerna under perioden 1939 till 1984. Sven Delblancs första artikel, "En utfnaskad döding – med fler än 99 liv", publicerades i *Expressen* 5/3 1984. Den är återgiven i *Kritik och essäistik 1958-1991* sid. 402 ff.